

O SCRISOARE A LUI TEODOR DIAMANT CĂTRE CHARLES FOURIER

Textul

(Traducere din limba franceză)¹

Domnul meu,

Scrisoarea de față vă va fi înmînată de d-l Nicolae Kretzulescu, prieten și apropiat mie, pe care cu cinste vi-l recomand, rugîndu-vă să-i acordați aceeași prietenie cu care m-ați cinstit și pe mine și care mi-a fost atît de folositoare. El vine la Paris spre a-și desăvîrși învățătura și își propune să studieze temeinic procedeul societar, pe care-l și admiră și care-l va îndruma în alegerea a ceea ce va învăța, determinîndu-l să studieze totul din punct de vedere societar.

Începînd de la 20 martie trecut, ziua plecării mele din Paris, domnul meu, nu mai am știri de la dv., deși am rugat pe compatrioții mei pe care i-am lăsat în această capitală să mi le transmită cît mai des. Știți, domnule, că mă preocupă mai mult decît pe oricare cum stați cu sănătatea și organizarea unei falange cît mai repede cu putință.

Vă rog deci să mă țineți la curent, binevoind a-mi scrie, prin poștă, timbrînd scrisoarea pînă la Huningue² sau înmîinînd-o prietenului meu Nicolae, care mi-o va trimite negreșit. Punctele asupra cărora vă rog să-mi dați știri, domnul meu, sînt următoarele : dacă stați bine cu sănătatea ; cum merge colonia de la Condé ; dacă s-au făcut demersuri pe lîngă Ministerul Lucrărilor Publice și cu ce rezultate ; e nădejde de făcut la primăvară o încercare în Franța, la Condé sau altunde ? Domnul meu, dacă aveți în-doieli în privința aceasta, vă rog scrieți-mi fără răgaz, ca să vă trimitem înainte de primăvară banii de cheltuială pentru drum spre a veni aici la București, unde am avut fericirea să obțin rezultate destul de bune în cele 20 de zile de cînd am sosit aici. Trei terenuri cultivate, fiecare bun pentru o colonie și pe care sînt deja cîteva clădiri pentru a primi roi de coloniști, sînt oferite de proprietarii lor, care au devenit partizani zeloși ai procedului societar și admiră geniul dv. Mai mulți alții, boieri, medici, profesori, oferă bani. Aș fi întemeiat o societate pe acțiuni, dar socotesc că este înțelept să aștept înapoierea onorabilului nostru domn, spre a-l convinge să subscrie cel dintîi ; el s-a dus la Constantinopole spre a-și primi acolo întărirea, după obiceiul țării. În puține zile el va fi înapoi. Arhitecți destul de buni spre a

¹ I. Cojocaru, Z. Ornea, *Falansterul de la Scăieni*, Edit. politică, București, 1966, p. 213—215.

² Localitate franceză.

se însărcina cu clădirea falansterului avem aici. Acum mă ocup să-i fac planul, dar deoarece cînd eram la Paris am uitat să vă cer deslușiri asupra unor amănunte, de exemplu numărul și dimensiunile seristerelor, camerelor, dormitoarelor, sufrageriilor, bucătărilor etc., vă rog, domnul meu, să-mi trimiteți grabnic un plan amănunțit și costul lui vi-l va achita prietenul meu Nicolae. Vă cer acest plan, deoarece am mare nădejde că vom începe înființarea falansterului chiar anul acesta, căci avem materiale. D-l Mauritz se ocupă cu alcătuirea unui plan amănunțit. Dacă-l găsiți nimerit, vă rog să-mi scrieți, domnul meu, ca să știu.

Domnul meu, aștept cu nerăbdare răspuns la scrisoarea aceasta și vă rog să primiți asigurarea respectului și recunoștinței mele.

București, 24 iunie st. v. 1834

Teodor Diamant

Comentariu istoric

Se știe că ideile socialismului, în forma lor utopică, au pătruns pe teritoriul României devreme, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Societatea românească parcurgea atunci etapa trecerii de la feudalism la capitalism. Criza feudalismului se adîncise în anii de după revoluția de la 1821.

După desființarea monopolului turcesc asupra comerțului extern românesc în 1829, relațiile capitaliste au luat o mai mare amploare. În agricultură se extindea cultura cerealelor și a plantelor industriale, începeau să fie folosite mașinile și procedeele agro-zootehnice moderne.

Dezvoltarea agriculturii, care păstra totuși un caracter extensiv, a impus un proces de înnoire și în economia industrială. Se intensifica procesul de formare a relațiilor capitaliste.

Economia țărilor române cunoștea în această vreme ateliere de cooperare capitalistă simplă, manufacturi de tip capitalist, întreprinderi care se extind și se consolidează, și chiar apariția fabricilor și uzinelor. Dominau, firește, în proporție de 90%, atelierele de cooperare capitalistă simplă. Față de sfîrșitul secolului al XVIII-lea se realizase un real progres, dacă avem în vedere cele peste 4000 de întreprinderi industriale înregistrate între 1830—1850 în Principatele Române. Se adăugau cele 277 fabrici și manufacturi, 691 joagăre și 2952 mori din Transilvania în anii de după 1840 (fără a se lua în considerare părțile vestice).

Dezvoltarea economiei într-un ritm accelerat, în conformitate cu necesitățile românești, era frînată însă de existența privilegiilor feudale și în primul rînd de dependența țăranilor clăcași sau iobagi, care nu permitea realizarea unei largi piețe a muncii. Ca factori care frînau se adăugau insuficiența acumulare primitivă de capital (ca urmare a dominației străine asupra teritoriului românesc, a îndelungii jefuiri a bogățiilor țării de către imperiile înconjurătoare, turcesc, habsburgic sau țarist), lipsa căilor de comunicație, existența sistemului închistat al breslelor în Transilvania etc.

Schimbările din viața economică se reflectau și în viața socială. Se intensificau stratificarea socială a țăranimii, plămădirea noilor clase ale socie-

tății moderne — burghezia și proletariatul. De asemenea, începea procesul îndelungat de îmburghezire a bojerimii, finalizat în secolul al XX-lea prin transformarea moșierimii într-o pătură a burgheziei.

Toate aceste transformări economice și sociale influențau puternic viața ideologică și politică, creau condițiile pentru pătrunderea și difuzarea în lumea românească a unor curente de idei noi, progresiste, ca socialismul utopic, al cărui reprezentant de frunte a fost și Teodor Diamant.

Teodor Diamant se născuse probabil în 1810 în familia unui mic proprietar de pământ din Pociovaliște, Iamandache Mehtupciu, zis Diamandi. Deosebit de dotat, harnic și cu o putere de muncă neobișnuită, tânărul Teodor Diamant pleca la München ca bursier, după ce absolvise mai întâi Academia de la Sf. Sava. Înscris la școala de cadeți din capitala bavareză, el urma în același timp și cursurile universitare de limbă și literatură franceză și germană, de istorie și matematică, în ultimul domeniu remarcându-se cu deosebite.

Setea de cunoaștere îl mîna apoi pe Teodor Diamant spre Franța. La Paris își întregea pregătirea în domeniul agriculturii și mai ales în științele sociale, specializîndu-se în doctrine economice.

În Franța, în 1833, Teodor Diamant publica apelul *Aux amis de la liberté, de la justice et de l'ordre* („Prietenilor libertății, justiției și ordinii”) care ni-l prezintă pe autor ca adept al ideilor socialist-utopice de tip fourierist. Era vremea cînd Charles Fourier încerca să-și transpună în viață ideile socialist-utopice, prin crearea unor falanster, ca cel de la Condé sur Vesgres, eșuat însă în 1835, și în favoarea căruia activa atunci ca propagandist și tânărul român. Însușindu-și doctrina fourieristă, Teodor Diamant susținea necesitatea transformărilor profunde, radicale, în sens socialist a lumii. În noua „economie unitară”, care trebuia creată, producția urma să fie organizată pe principii noi, colective, în conformitate cu nevoile societății. Același Teodor Diamant aprecia totodată că libertatea individuală, justiția și noua ordine, revendicate de cei asupriți și năpăstuiți, nu puteau fi realizate și asigurate decît prin crearea condițiilor minime de existență pentru popor. Munca, potrivit concepției sale, trebuia să fie înnobilitată, să devină dintr-o obligație penibilă, specifică societății vremii sale, o plăcere pentru fiecare individ. Teodor Diamant credea cu ardoare în posibilitatea rezolvării problemelor sociale. Soluția preconizată de el pentru aceasta era întronarea egalității și dreptății, prin împărțirea la săraci, la nevoie cu forța, a averilor acumulate prin exploatare de către cei bogați. Pentru evitarea violenței, T. Diamant propunea crearea și pe teritoriul românesc a coloniilor sau asociațiilor libere, consimțite de indivizi, ca forțe productive și în care să fie înfrățite capitalul, munca și talentul.

Revenit în țară în 1834, Teodor Diamant iniția o intensă și febrilă activitate de propagare a ideilor sale, pregătind astfel terenul pentru crearea falansterului de la Scăeni. Doctrina lui Charles Fourier era explicată de el în iunie—iulie 1834 în „Curierul românesc”, publicație de largă circulație, editată de I. Heliade Rădulescu. În același timp se adresa marilor proprietari de pământ, mobilizîndu-și întreaga sa capacitate de convingere pentru a-i atrage în acțiunea de realizare a unui falanster. Răspundeau apelurilor sale

stăruitoare prea puțini, și în primul rând prietenul său Emanoil (Manolache) Bălăceanu, proprietar de pământ care-și eliberase clăcașii. În martie 1835 la Scăeni (azi pe teritoriul orașului Boldești-Scăeni, jud. Prahova), pe moșia arendată a acestui Manolache Bălăceanu, începea să activeze falansterul românesc, *Societatea agronomică și manufacturieră*.

Despre activitatea sa cu privire la organizarea *Societății agronomice și manufacturiere*, îl înștiința în 24 iunie 1834 Teodor Diamant pe mentorul său Charles Fourier.

Scrisoarea lui Teodor Diamant îl arată pe tînărul român ca un cunoscător și fervent susținător al doctrinei lui Charles Fourier. Ideile fourieriste căpătaseră prin activitatea și personalitatea lui T. Diamant, ne lasă să înțelegem scrisoarea, o mai largă circulație și aderență printre tinerii intelectuali ai vremii.

Încercător și optimist, el anunța astfel lui Charles Fourier primele sale succese în organizarea falansterului de la Scăeni, invitîndu-l să vină la București pentru a urmări și contribui la reușita experimentului. Ocupîndu-se de realizarea proiectului de construcție a unei noi clădiri-sediu al falansterului de la Scăeni, în legătură cu care cerea sfatul lui Charles Fourier, Teodor Diamant anunța totodată hotărîrea de a inaugura asociația curînd, în 1835.

Societatea agrară și manufacturieră fondată de Teodor Diamant în martie 1835 a fost prima cooperativă de producție de tip comunist, fondată în țara noastră și printre puținele din lume. Era a doua inițiativă europeană de realizare practică, după experiența de la Condé, a ideilor lui Charles Fourier. Ea a grupat peste 100 de „soți“, adică de membri asociați. Între societari, bărbați și femei, tineri și vîrstnici, intelectuali și lucrători, s-a stabilit o deplină egalitate. Ferma, constituită pe aceste principii pe moșia pusă la dispoziție de Manolache Bălăceanu, avea două secții de producție, agricolă și industrială.

Ea activa pe baza unui plan de producție, sub direcția aceluiași M. Bălăceanu, ajutat și de un specialist. Producția și consumul se realizau în comun de membrii asociați. Secția industrială ajungea să dispună de un utilaj tehnic în cadrul morilor, instalației de vinificație și conservare a fructelor, brutăriei, atelierului de sericicultură etc.

Falansterul de la Scăeni era dotat și cu o interesantă instituție de învățămînt, adevărată promisiune de pregătire multilaterală pentru membrii săi. Școala, în concepția lui T. Diamant, trebuia să propage ideile fourieriste, socialist-utopice, și să și asigure o pregătire largă pentru cursanții săi, de la cea militară pînă la cunoașterea științelor exacte, a desenului, muzicii, dansului. De dreptul la învățămînt și cultură se bucurau toți cei care erau sau deveneau „soți“, „camarazi“, „tovarăși“, indiferent din ce clasă veneau, indiferent că erau oameni liberi sau foști țigani robi.

Pentru strîngerea fondurilor materiale necesare organizării și activității falansterului, Teodor Diamant a luat în considerare sistemul societăților pe acțiuni, așa cum reiese din scrisoarea adresată de el lui Charles Fourier. Adepții socialismului utopic deveneau membri ai *Societății agronomice și ma-*

nufacturiere de la Scăeni, prin cumpărarea măcar a unei acțiuni. Falansterul era deci organizat prin contribuția membrilor săi cotizați.

Inițiativa lui T. Diamant a înspăimântat autoritățile feudale, care foloseau în decembrie 1836 forța armată pentru desființarea falansterului. Teodor Diamant nu s-a demobilizat însă. Primul succes, aderența dovedită a ideilor sale, îl făceau să stăruiască în continuare. Devenit inginer hotarnic, el propaga și susținea, cu același entuziasm ca și înainte, ideile socialist-utopice, necesitatea constituirii coloniilor ca un factor de progres pentru societatea românească. A încercat chiar să inițieze, fără a mai reuși, un nou falanster în Moldova. Murea însă tînăr și pe neașteptate, în plină activitate, la numai 31 de ani, în 1841.

Ideile și activitatea sa au fost privite cu simpatie de mulți dintre contemporanii săi, printre care și I. Ghica. Acesta îl aprecia pe T. Diamant în mod deosebit, subliniind cu adînc temeii că „mulți, foarte mulți din oamenii cari au jucat un rol în țară îi datoresc lui Diamant ideile generoase patriotice. El a format inima și spiritul multor români“.³

Sugestii metodice

Documentul comentat va fi utilizat în lecția privitoare la începuturile mișcării socialiste și muncitorești din România. El vine să ilustreze vechimea ideilor socialiste, în forma lor utopică, pe plaiurile românești.

Apărută într-o societate încătușată încă de relații feudale, inițiativa lui Teodor Diamant anunța marile prefaceri ce aveau să vină prin revoluția de la 1848. Ea n-a fost doar o pagină de început a socialismului român, ci și un moment de seamă în mișcarea socialist-utopică europeană. A fost a doua și ultima încercare, după Condé sur Vesgres, de aplicare în Europa a ideilor lui Charles Fourier, în cursul vieții acestuia. Falansterul de la Scăeni, ca simbol al unei posibile societăți lipsite de exploatare și în care demnitatea umană să fie reîntronată, a trezit simpatii între cei asupriți și spaimă și ură între asupritori, care l-au desființat.

Cu toate acestea existența falansterului, deși de scurtă durată, semănase semințele credinței într-un viitor luminos, pentru care au luptat și s-au jertfit multe generații de români.

Indicații bibliografice

— Tr. Diamant, *Scrieri economice* (cu o introducere și sub îngrijirea prof. Gr. Mladenatz, Edit. științifică, București, 1958.

— I. Cojocaru, Z. Ornea, *Falansterul de la Scăeni*, Edit. politică, București, 1966.

MAGDA TOTU

³ Ion Ghica, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., București, 1956, p. 242.